

הרב יואל הלוי ראזנער

מח"ס מנחה עריבה

ברוקלין נ.י.

דיני מלטול מן הצד (א)

משא ומתן בדברי שו"ע הרב ז"ל בקונטרס אחרון סימן רעו ג'

בדין מלטול מן הצד כדי להשתמש בדבר המוקצה האם מיקרי לצורך היתר

א

בש"ע סימן שי"א סעיף ח' כתב ז"ל טלטול מן הצד לצורך דבר המותר מותר וכו' וטלטול בגופו אף לצורך דבר האסור מותר הלכך קש שעל המטה דסתמו מוקצה להסקה מנענע בגופו עיי"ש ובש"ע הרב סעיף יד ביאר דלהשתמש בהמוקצה הוי כלצורך דבר האסור, וז"ל אפילו אם מטלטל מפני שצריך לו האיסור להשתמש בו איזה תשמיש המותר כגון לישב או לשכב עליו שזהו מותר וכו' או כגון נר להשתמש לאורו במקום אחר וכן כיוצא בזה, הואיל ומיטלטל בשביל האיסור אסור עכ"ל. ובסימן רע"ו בקונטרס אחרון אות ג' האריך רבינו הרב ז"ל לברר שיטתו.

אבל שיטה זו אינו מוסכם באחרונים הנה עיין בפרמ"ג סימן ש"ח משב"ז ס"ק י"ח שכתב דכיון דמבואר בדברי המחבר סימן שי"א סעיף ה' דטלטול מן הצד שרי לצורך מקומו, וא"כ כ"ש דמותר לצורך גופו, ולמד כן מדברי המג"א סימן רע"ט ס"ק ט' שמבואר שם דמותר לטלטל הנר בטלטול מן הצד כדי להשתמש בהנר, וכן דעת התוס' שבת בסימן רמ"ג בהכללים אות י' שביאר את דברי המג"א סימן רע"ט וז"ל והחילוק בזה מבואר בסימן שי"א דטלטול מן הצד שרי לצורך גופו או מקומו אבל במחמה לצל לא שרי בזה עיי"ש עכ"ל. וכן דעת הבית מאיר סימן רע"ו וז"ל עיין ב"י וכן מבואר בש"ע סימן שי"א סעיף ח' דטלטול מן הצד לצורך דבר האסור אסור וצ"ל דגוף מה שצריך להנר דהיינו להאיר לו נמי דבר המותר הוא. וכן מבואר בחידושי רעק"א סימן ש"ח סעיף ג' על מה שכתב הרמ"א דמותר לטלטל מוקצה עיי" ניפוח דלא הוי טלטול אלא כלאחר יד כתב ז"ל לפי"ז מותר רק לצורך גופו ומקומו וק' לי הא מדברי השו"ע לקמן מבואר דטלטול עיי" גופו אפי' לצורך דבר האסור מותר, א"כ הכא נימי נימא דלא הוי טלטול כלל עיי"ש. מבואר דהבין את דברי הרמ"א דלא הוי אלא טלטול כלאחר יד דכונתו דאינו אלא כטלטול מן הצד אבל אין כונתו לטלטול בגופו, ועכ"ז מתיר רע"א בפשיטות לצורך גופו ומקומו. וכן מצאתי בחיי אדם כלל ס"ז אות כ"ז לענין סוכות שמתיר לנער הסכך מן המים המטפטף עיי" מקלות משום דהוי טלטול מן הצד. אף שהוא לצורך הסכך שהוא מוקצה דמ"מ הרי הוא רוצה להשתמש בהסכך, וכל זה דלא כמ"ש בש"ע הרב דלהשתמש במוקצה מיקרי לצורך דבר האסור ואסור בו טלטול מן הצד.

והנך רואה מחלוקת גדולה בין רבותינו ואני העני לא באתי להכריע בזה אלא לישב כל ראיותיו של הרב איך למדו שאר אחרונים הסוגיות שממנה בנה רבינו הרב ז"ל את שיטתו.

ביאור שיטת המגן אברהם בזה

ולכאורה הרי בש"ע הרב ראיתו עצומה מדברי המחבר שכתב דקש שעל המטה שמנענע כדי לשכוב עליו מיקרי לצורך דבר האסור, אבל הם הכריחו מדברי המג"א בסימן רע"ט ס"ק ט' גבי אמירה לעכו"ם שמוכח להדיא מדבריו דכדי להשתמש בהמוקצה מיקרי לצורך דברי האסור, ובש"ע הרב שיכל את ידיו ונזהר מזה ופירש בסימן רע"ו דהא דמותר אמירה לעכו"ם הוא מטעם שיכול לטלטלו בגופו או באחורי ידיו וזה מותר אף לצורך דבר האסור כמו בקש שעל המטה שמנענע בגופו. אבל אין זה כונת המג"א שהרי מבואר במג"א סימן רע"ט ס"ק ט' וז"ל דמותר אמירה לעכו"ם מטעם שיכול לטלטלו מן הצד משא"כ כשעושה לצורך הנר שלא יגנוב דאסור אפי' בטלטול מן הצד כמ"ש בסימן שי"א ס"א וס"ח עכ"ל. משמע להדיא דהמג"א לא מיירי כאן מטלטול בגופו שהרי זה מותר אף לצורך דבר האסור, ובע"כ דמיירי שמטלטל בידו ע"י דבר אחר דזה הוא טלטול מן הצד, א"כ מוכרח דכונת המג"א כמ"ש הב"מ והתו"ש והפרמ"ג דטלטול מן הצד להשתמש בהמוקצה מיקרי לצורך דבר המותר. [ואף דבש"ע הרב סימן רע"ו בקונטרס אחרון ביאר סברה עמוקה דטלטול בגופו שמותר לצורך המוקצה אינו מועיל להתיר מטעם זה אמירה לעכו"ם ולקמן נרחיב בדבריו בע"ה, מ"מ נראה ברור שאין כונת רבינו הרב ז"ל להעמיס דבר זה בכונת המג"א אלא כתב כן מדעת עצמו לפרש כן דברי הרמ"א אבל המג"א מיירי שם רק מטלטול מן הצד ולא מטלטול בגופן] וע"כ נראה דס"ל להמג"א לעיקר דאף להשתמש במוקצה מיקרי לצורך דבר המותר וזהו טעמו בסימן רע"ט ס"ק ט'.

ומה דמשמע מדברי המחבר סימן שי"א גבי קש שעל המטה דזה מיקרי לצורך דבר האסור כבר תמה על המחבר במג"א ס"ק כ"ד וכתב דהרא"ש דס"ל דמיקרי לצורך דבר האסור הוא ס"ל דאסור אף בצריך למקומו כיון דסו"ס כונתו לטלטל דבר האסור, וא"כ לפי מה דמתיר המחבר בצריך למקומו משום שאינו רוצה לטלטל את המוקצה לשמרו ה"ה דמותר לצורך תשמישו דמ"ש. וצ"ל להמג"א דשני דברי המחבר האלו סותרים זה את זה ונקט להלכה כדברי המחבר בסעיף ה' דמותר לצורך מקומו, ע"כ ה"ה לצורך גופו. וראיתי בחזו"א סימן מ"ז אות י"ד על מש"כ המ"א דלהרא"ש אסור לצורך מקומו כתב וז"ל ודבריו ז"ל אינם מובנים לי דטלטול מן הצד לצורך מקומו מבואר בהדיא בגמ' קמ"ב א' ב' דלצורך מקומו מטלטלו ועודן עליו עכ"ל. ולא ידעתי שום קושיא על המג"א הרי שם צריך למקומו של החבית והאבן טפל אל החבית דעיקר הטלטול הוא לסלק החבית משם וממילא גם האבן ניטל משם, וע"כ שפיר י"ל דעיקר הטלטול הוא החבית והרא"ש מודה דזה מותר, אבל בגונא דסעיף ה' דמונח מת על הארץ וצריך למקומו ומסלקו משם בטלטול מן הצד הרי עיקר הטלטול הוא האיסור שהוא הדבר שרוצה לסלק משם, אלא שהצורך הוא תשמיש היתר להשתמש במקומו בזה אוסר הרא"ש.

וראיתי בלבושי שרד שכתב במג"א ס"ק כ"ה דאע"ג דהקשה המג"א על הב"י לא בשביל זה סתר את דבריו עי"ש. ולא ידעתי מנ"ל זאת והרי אף שפירש המג"א בס"ק כ"ה גבי קש שמנענע כדי לשכוב עליו משמע דלצורך המטה היה מותר לטלטל בידיו, כתב כן לפרש את דברי המחבר דס"ל כהרא"ש, אבל אין כונת המג"א לפסוק כן, משו"ה נקט בסימן רע"ט דמותר לטלטל מן הצד כדי להשתמש בהמוקצה, וכן כתב המחצית השקל סימן ש"ח ס"ק מ"א, דמלשון המ"א ס"ק כ"ד נראה דס"ל לעיקר כסברת הר"ן דלהשתמשות בהמוקצה מיקרי לצורך דבר המותר, [אך בכונת הר"ן גופיה נראה מדברי האחרונים שפירשו אותו בשני אופנים המ"א

והתו"ש והמחצית השקל פירשו מש"כ הר"ן שאינו מטלטל הקש מפני שצריך לו אלא מפני שצריך להמטה כונתו שאינו צריך להקש לשמרו, אלא שצריך להקש כדי לשכוב בהמטה משו"ה הוי לצורך היתר, אבל בש"ע הרב (בקונטרס אחרון סימן רע"ו) נראה שמפרש כונת הר"ן שאינו צריך להקש כלל לשכיבה אלא שצריך להמטה]. זהו מה שנראה לענ"ד בדעת המג"א וזהו גם דעת האחרונים התו"ש והפרמ"ג והב"מ והח"א.

ב

ישוב קושית המג"א מה שהקשה סתירת המחבר

אבל לענ"ד לבאר דעת הב"י ולתרץ תמיהת המג"א (ס"ק כד) כי הנה מקורו של החילוק בין שמטלטלו לצורך דבר המותר או לצורך דבר המוקצה הוא מדברי התוס' דף מ"ג ז"ל ואומר ר"י דיש לחלק דהכא עיקר הטלטול לצורך המת ולא דמי לכל הני שעושה עיקר הטלטול לצורך כר וחבית ולא לצורך המעות עכ"ל. וכ"ה ברא"ש וברשב"א אבל הר"ן הוסיף בה דברים ז"ל דתרי גוני טלטול מן הצד ניהו דכל שעיקר טלטולו משום דבר המותר **ודבר המותר הוא שמטלטל** אלא שאי אפשר לטלטל אותו דבר המותר אלא אם כן יטלטל דבר האסור, בטלטול מן הצד כי האי גוונא שרי עכ"ל, הנה הר"ן הוסיף בה תנאי דלא סגי במה שמטלטל לצורך דבר המותר אלא צריך שיאחוז בידו דבר המותר, דמחמת זה חשוב עיקר טלטולו לצורך דבר המותר, אבל בתוס' וברא"ש אינו מבואר דבר זה, והב"י בסימן שי"א אות ח' כתב הקשו התוס' והרי"ף והרא"ש מכמה דוכתין דאשכחן דטלטול מן הצד לא שמיה טלטול ותירצו וכו' דכל שעיקר טלטולו משום דבר המותר ודבר המותר הוא שמטלטל וכו' והוא ממש לשון הר"ן הרי שהעמיס את דברי הר"ן בתוך דברי התוס' והרא"ש נמצא דלדעת הב"י צריך שני דברים שיקרא לצורך דבר המותר א' שעיקר טלטולו משום דבר המותר ב' שדבר המותר הוא שמטלטל.

ולפי"ז יוצא לנו הבנה חדשה בקושית הרא"ש מקש שעל המטה, דודאי מודה הרא"ש די"ל דכיון דצריך להקש לשכוב עליו הוי לצורך דבר המותר היינו השכיבה, אבל הרי לא סגי במה שמטלטל לצורך דבר המותר אלא צריך שיהא מטלטל בפועל דבר המותר כדי שהאיסור יחשב טפל לדבר המותר, אבל בקש שעל המטה הרי אינו מטלטל שום דבר היתר ואינו מטלטל אלא הקש לבדו, וא"כ לא מהני במה שמתכוון לצורך תשמישו סו"ס הרי אינו מטלטל שום דבר המותר עמו, וזהו קושית הרא"ש והתם לצורך הקש שהוא מוקצה הוא מטלטל ר"ל דכל מעשה הטלטול שעושה היינו נענוע הגוף אינו עושה אלא שיתנענע דבר המוקצה ולא נטפל עמו שום דבר היתר, כדי שנימא שעיקר הטלטול הוא ההיתר, וע"ז הוצרך הרא"ש לתרץ דטלטל בגופו שהוא כלאחר יד גרע מטלטול מן הצד ומותר אף לצורך דבר האסור, נמצא דמודה הרא"ש דלהשתמש במוקצה מיקרי לצורך דבר היתר אלא שמ"מ לא סגי בזה שהרי צריך גם שיטלטל דבר היתר עמו, ולפי"ז כשמטלטל מת ע"י מטה לצורך מקומו כגונא דהמחבר סימן שי"א סעיף ה' מודה הרא"ש דמותר כיון שהוא לצורך דבר היתר וגם הרי מטלטל דבר היתר שהוא המטה, וכן ה"ה בצריך לגוף המוקצה להשתמש כגון שמטלטל הנר ע"י דבר היתר לצורך תשמישו להאיר לו, ג"כ מותר כיון שהוא מטלטל את דבר היתר וגם הצורך הוא דבר היתר, וא"כ נתישב סתירת המחבר שהקשה המג"א ונמצינו למידין שאין שום פלוגתא בזה ולכ"ע לצורך תשמישו מיקרי צורך דבר היתר.

וראיה לדברינו מדברי חידושי הר"ן המיוחס להריטב"א דף מ"ג שהביא הקושיא מקש שעל המטה וז"ל וקש שעל גבי המטה דשרינן בפרק תולין לנענע בגופו דהיינו טלטול כלאחר יד **אע"פ שאינו מטלטלו אגב דבר היתר** היינו טעמא מפני שאינו מטלטל את הקש מפני שצריך לו וכו' הכל כמו שכתב הר"ן בפירושו להרי"ף וחזינן דכל הקושיא מקש שעל המטה הוא כמו דביארתי קושית הרא"ש, ובקושיתו כשהיה סובר דמיירי דצריך להקש לשכוב עליו לא הקשה שהוא לצורך דבר האסור, והקשה רק שאינו מטלטלו אגב דבר היתר, משמע שאם מטלטלו אגב דבר היתר מיקרי לצורך דבר היתר אף שהוא כדי להשתמש בהקש שהוא מוקצה.

ומה שהמג"א לא פירש כן דברי הרא"ש הוא משום שהוא לא הרכיב דברי הרא"ש עם דברי הר"ן כמו שעשה הב"י, ולמד בדברי התוס' והרא"ש דהכל תלוי אם הוא לצורך דבר האסור או לצורך דבר המותר, וא"צ שיאחוז בידו דבר היתר ע"כ הבין את דברי הרא"ש דצריך שלא יכון כלל לטלטל האיסור לא לצורך גופו או מקומו.

וראיתי באור זרוע סימן פ"ו אות ג' שהסביר את דברי הר"י בהחילוק כשמטלטל לצורך האיסור או לצורך ההיתר וז"ל והאי דפסקינן הלכתא כרב בטלטול מן הצד שמיה טלטול היינו דוקא במת וכיוצא בו דכיון שצריך לאותו דבר המטלטל ובכונה מטלטלו ועיקר טלטולו לאותו דבר האסור בטלטול, סבר רב להחמיר דילמא אתי לטילטולי האיסור לגמרי בידים ובזה הלכה כמותו, אבל במקום שבא לטלטל דבר האסור בטלטול ואין צריך כי אם לדבר המותר בטלטול אלא שא"א לו לטלטל ההיתר אא"כ יטלטל האסור אז מודה רב דטלטול מן הצד לא שמיה טלטול עכ"ל. עוד שם וז"ל התם מודה רב דשרי לטלטל האיסור מן ההיתר כי ליכא למיחש פן יטלטל האיסור בידים לגמרי דהא אין צריך לו עכ"ל. ולכאורה כיון שכתב הטעם דמותר לצורך היתר הוא משום דכיון דאין צורך לו הדבר ליכא למיחש שמא יטלטל דבר האיסור א"כ בצריך להמוקצה להשתמש בו הרי שפיר איכא למיחש שיטלטלנו בידים ודינו כמו לצורך דבר האסור לדעת האו"ז כמו שס"ל להרב ז"ל.

אבל הסבר זה דהטעם הוא משום גזירה לא מצינו רק בדברי האו"ז, ומדברי הר"ן לא משמע שהטעם הוא משום גזירה אלא שבזה החשיבו חכמים לטלטול וזה לא החשיבו, וכן נקט הב"י הסבירו של הר"ן. ועיין גם בריטב"א החדש דף קמ"א גבי קש שעל המטה כתב וז"ל פ' דטלטול מן הצד לצורך עונג שבת לא שמיה טלטול כדכתב בכמה דוכתין. וכן כתב בדף מ"ד וז"ל ויש לתרץ דלא דמו, דהכא לצורך דבר האסור כגון מת וכו' אבל כלהו אידך דאמרי בעלמא הוי לצורך דבר המותר **ולצורך שבת** ולפיכך התירו בו טלטול מן הצד עכ"ל. הרי הכל תלוי אם הוא לצורך שבת דאז התירו טלטול מן הצד אף אם הוא כדי להשתמש בהמוקצה, אבל אין הטעם משום גזירה והאו"ז יחיד בסברתו.

ג

בדברי הרב בקונטרס אחרון שזהו מחלוקת הר"י עם רבינו יונה אם השתמשות בהמוקצה חשוב צורך דבר האיסור

אלא שעומד לנגדינו דברי הש"ע הרב בקונטרס"א סימן רע"ו אות ג' שכתב דזהו מחלוקת התוס' עם הרא"ש בשם רבינו יונה אם הצורך להשתמש בהמוקצה חשוב צורך איסור או צורך היתר, דכיון דהתוס' הקשו ג"כ הקושיא מאמרי בי רב דהיינו קש שעל המטה ולא תירצו את

תירוצו של הרא"ש דבגופו כלאחר יד גרע, והרא"ש הביא את החידוש לחלק בין טלטול בגופו לטלטול מן הצד בשם רבינו יונה ולא בשם הר"י, ש"מ דהר"י בעל התוס' לא ס"ל חילוק זה והוא ס"ל דגם בקש שעל המטה חשוב לצורך היתר כיון שרוצה להשתמש בהמוקצה וזה נרמז בדברי התוס' שכתבו דמת לא דמי לכל שאר טלטול מן הצד, והרא"ש ורבינו יונה ס"ל דלהשתמש בהמוקצה הוי כלצורך איסור עי"ש. והנה זה נגד מה שכתבנו דהב"י העמיס את הסבר דברי הר"ן גם בדברי התוס' והרא"ש ולפי"ד גם התוס' צריך לתירוצו של הרא"ש שהרי בקש שעל המטה אינו מטלטל דבר היתר עמו, וא"כ לדברינו יקשה שהר"י לא תירץ כלום על הא דקש.

אך עפר אני תחת כפות רגלי רבינו הרב ז"ל, אבל כל דבריו כאן לא ידעתי לענ"ד להלמו, מה שאמר שהתוס' הקשו מקש שעל המטה על דברי רב דהכא ולא תירצו כתירוץ הרא"ש, צ"ע שהתוס' לא הקשו כלל מקש שעל המטה אלא מדאמרי בי רב טלטול מן הצד לא שמיה טלטול. ואף שהם למדו את דינם ממתני' דקש שעל המטה הרי ביאר הרא"ש שלמדו טלטול מן הצד מקש שעל גבי המטה אף שהם שני דברים נפרדים, לפיכך התוס' לא הקשו רק סתירה מן רב על אמרי בי רב, דהכא אמר רב שמיה טלטול והתם אמרי לא שמיה טלטול, אבל מגוף מתני' דקש שעל המטה לא הקשו התוס' כלל על דברי רב דהכא, דידעו התוס' די"ל דטלטול בגופו גרע. תדע דמשו"ה הוכרח התוס' לבאר דבדוכתא אחריתי פריך מדרב על אמרי בי רב משמע דאם לא פרכינן מרב על אמרי בי רב לא קשה, והרי התוס' היו יכולים להקשות בפשיטות על רב ממתני' דקש שעל המטה דאיך יכול לרב לפלוג על סתם מתני' דס"ל לא שמיה טלטול, כמו שהקשו על רב ממתני' דאבן על פי החביות.

וכן מבואר להדיא ברשב"א דף מ"ג שכתב דקשה מדברי רב על אמרי בי רב דס"ל לא שמיה טלטול, דמשמע דאמרי בי רב לא פליגי על רב, ועוד מי נימא פליגא רב על מתני' דתנן נוטל מעות שעל הכר עי"ש. ולא הקשה מי נימא פליגי רב על מתני' דקש שעל המטה, משום דזה היה פשוט לו די"ל דטלטול בגופו גרע וכן מוכח ברור מדברי חידושי הר"ן המיוחס להריטב"א דף מ"ג וז"ל ומקשו רבוותא הכא מדאמרינן בפרק תולין דאמרי בי רב תנינא הקש שעל המטה וכו' ש"מ טלטול מן הצד לא שמיה טלטול ואמרינן בי רב תלמידי דרב וכו' ואי הכי קשיא דרב אדרב ותו קשיא היכי פליג רב אכמה סתמי דתנן במכילתין דכולהו מוכח דטלטול מן הצד לא שמיה טלטול והביא משנה דטומנין בגיזי צמר וכיו"ב עי"ש, ולא הקשה כלל מסתם משנה דקש שעל המטה משום דגם הר"ן הבין דלא קשה כלום מקש שעל המטה כיון שהוא טלטל בגופו, והקושיא משם הוא רק מאמרי בי רב דלמדו משם טלטול מן הצד. ומה שהקשה הר"ן בסופו מקש שעל המטה כבר נתבאר לעיל דהקושיא הוא רק שאינו אגב דבר היתר.

וכן מבואר בחידושי הרמב"ן דף מ"ג שכתב ק' להו לרבוותא ורב ל"ל הא דתנן בפ' טומנין טומנין בגיזי צמר וכו' ותנן נמי בפ' נוטל האבן שעל פי החביות וכו' ואמרי' נמי בפ' כל כתבי הנר שעל הטבלא וכו' ולימא תיובתא דרב מהני עי"ש, ולא הקשה כלל ממתני' דקש שעל המטה רק לאחר שמפלפל הרמב"ן דאפשר דרב פליג על מתני' משום דאתיא כתנאי כתב לבסוף ועוד דקשיא דרב אדרב דאמרי' פ' תולין אמרי בי רב תנינא הקש שעל המטה וכו' ש"מ טלטול מן הצד לא שמיה טלטול ש"מ, ובי רב תלמידו דרב הוי עי"ש, מוכח מזה דמעיקרא לא הקשה כלל ממתני' דקש שעל המטה על רב רק מדאמרי בי רב. וכן מבואר בבירור בדברי האו"ז שכתב וז"ל וראיה לדבר דאם לא תימא הכי קשיא דרב אדרב דהכא סבר

בפרק כירה דטלטול מן הצד שמיה טלטול ואילו בפרק תולין אמר ר' אדא בר אהבה אמרי בי רב תנינא דלא כר"נ הקש שעל המטה וכו' מיהו כמדומה בעיני דהא לאו ראייה הוא דלא שייך למיפרך דרב אאמרי בי רב אלא במקום שיאמר רב הונא אמרי בי רב, וכו' מיהו אכתי יש לדקדק דתנן בפרק נוטל האבן שעל פי החביות וכו' אלמא דטלטול מן הצד לא שמיה טלטול ותיקשי מתני' לרב עי"ש בארוכה, הרי להדיא דלא הקשה כלל ממתני' דקש שעל המטה על רב רק אם נימא דאמרי בי רב הוי רב, אבל אח"כ כתב דא"א להקשות משם הקשה רק ממתני' דאבן שע"פ החביות ולא ממתני' דקש שעל המטה. ומוכח מזה דכל הראשונים הסכימו דקש שעל המטה גרע כיון דהוי טלטול בגופו וקיל מטלטול מן הצד.

ועוד דבדעת האו"ז א"א לומר כמו שביאר הרב ז"ל את דעת התוס' דס"ל דלצורך להשתמש במוקצה חשוב לצורך היתר, שכבר הוכחתי לעיל דכיון שכתב הטעם דמותר לצורך היתר הוא משום דכיון דאין צריך לו האיסור לא חיישינן שיטלטלו בידים וא"כ ברוצה להשתמש במוקצה הרי צריך לו איסור, וע"כ דס"ל דלהשתמש במוקצה הוי לצורך איסור, וא"כ תיקשי קושית הרב ז"ל דלא תירץ האו"ז כלום על מתני' דקש שעל המטה, וע"כ צ"ל דהאו"ז ס"ל ג"כ כתיירץ הרא"ש אף שלא הביאו כלל, והטעם שלא ביארו משום דבתחילה לא היה הקושיא ממשנה זו, ומהאו"ז נלמוד להתוס'.

בדברי הרב ז"ל שרבינו יונה חידש החילוק בין מלטול מן הצד למלטול בגופו

עוד הוכיח רבינו הרב ז"ל מדהביא הרא"ש החילוק בין טלטול מן הצד לטלטול בגופו משם רבינו יונה ולא בשם הר"י בעל התוס' משמע שרבינו יונה חידש תירץ זה והר"י לא ס"ל כן. ותמה אקרא דהמעין בהרא"ש יראה שלא הביא תירוץ זה בשם רבינו יונה, דאחר שהביא הרא"ש את תירוץ התוס' לחלק בין שמטלטלו לצורך האיסור או לצורך היתר כתב וז"ל והקשה על זה הרב רבינו יונה מהא דאמרינן לקמן הקש שעל המטה וכו' ולא קשה דהתם אף טלטול אין כאן עי"ש. הרי דרבינו יונה רק הקשה על התוס' ולא כתב שום תירוץ, והרא"ש כתב מעצמו דלא קשה כלום לתרץ את דבריו דלעיל, ומדכתב ולא קשה משמע שבא לבאר את תירוץ התוס' דלעיל וכו' הב"י בסימן שי"א וז"ל וכתב הרא"ש שהר' יונה הקשה על זה מדין קש שעל המטה וכו' וכתב הרא"ש דלא קשה עי"ש. הרי שאינו מדברי רבינו יונה אלא מדברי הרא"ש ותימא גדולה על הרב ז"ל שכתב שרבינו יונה חידש חילוק זה, ואולי היה להרב ז"ל נוסחא אחרת בדברי הרא"ש.

עוד כתב רבינו הרב ז"ל שהתוס' כבר תירץ קושית רבינו יונה במ"ש שאני טלטול דמת מכולן ר"ל מ"ש התוס' דמת לא דמי לכל הני. הנה זה יכול לומר רק לשיטתו דהתוס' הקשה בתחילה גם מקש שעל המטה א"כ יובן דמ"ש דלא דמי "לכל הני" קאי גם על קש שעל המטה, אבל לפי מה דהוכרחנו דהתוס' לא הקשה כלל מקש שעל המטה ולא דיברו כלל מזה, א"כ מ"ש התו' ולא דמי לכל הני היינו מה שהזכירו לעיל אבן שע"פ החבית ופגה שטמנה אבל מקש שעל המטה לא דיברו כלל, ושם הטעם כמ"ש הרא"ש דטלטול בגופו גרע. תדע דהרי גם הרא"ש עצמו כתב כעין דברי התוס' וז"ל הלכך נראה דלא דמי טלטול דהכא לשאר טלטול, דהכא הוי לצורך המת וכו' וא"כ לפי הבנת הרב ז"ל הרי הרא"ש עצמו כבר תירץ גם הא דקש משום שמטלטלו לצורך תשמישו ולא דמי למת, ולמה הוצרך הרא"ש לחדש תירוץ

חדש בענין טלטול בגופו, ואם ס"ל דלהשתמש בהמוקצה מקרי לצורך האיסור נצטרך לומר דחזרו בו ממה שכתב בתחילה דמקרי לצורך היתר ולא הזכיר שום חזרה. בשלמא להרב ז"ל שהבין שהוא מדברי רבינו יונה יש מקום לומר דרבינו יונה חולק על מה שכתב הרא"ש בתחילה מדברי הר"י. אבל לפי מה שהוכחנו שהוא מדברי הרא"ש א"א לומר שחזרו בו בלי שיזכירו, וע"כ צ"ל דאף שכתב דלא דמי שאר טלטול למת לא דיבר כלל מקש שעל המטה אלא מהמשניות שהביא קושיתו.

וכן מוכח מדברי האו"ז שהוא בודאי ס"ל דלצורך תשמיש המוקצה מיקרי לצורך דבר האסור כמו שביארנו לעיל, והוא כתב ג"כ כעין לשון התוס' וז"ל אע"כ יש לנו לומר דלא סבר רב טלטול מן הצד שמה טלטול אלא במת וכיוצא בו וכו' והאו"ז ע"כ ס"ל דלצורך תשמיש המוקצה הוי דומיא דמת כמו שביירנו לעיל.

ד

בדברי ספר התרומה דבמוליך כיסו עליו איכא איסור מוקצה

עוד כתב רבינו הרב ז"ל שכן דעת ספר התרומה כמ"ש בסימן ש"א וידוע שתרם תרומתו מהתוס'. היינו שביאר בסימן ש"א קונטר"א אות י' דהספר התרומה והגהות מיימוני והמרדכי פרק מי שהחשיך כתבו דגבי מחשיך בדרך ומוליך כיסו עליו פחות פחות מד' אמות שייך נמי איסור מוקצה, ומסתמא אין כיסו בידו כל הדרך אלא שמונח עליו והרי הוי טלטול בגופו, אע"כ דספר התרומה לא ס"ל כהרא"ש דטלטול בגופו מותר לצורך האסור וצ"ל דמפרש מתני' דקש שעל המטה דההשתמשות בהמוקצה מיקרי לצורך היתר כמו שביאר הרב את דברי התוס'. עוד כתב שם בסימן ש"א שכן דעת ספר האגודה שהביא הרמ"א סימן רס"ו סעיף י"ב מי ששכח כיסו עליו בשבת אם הוא בביתו יכול לילך עמו לחדר להתיר חגירו. ומותר מטעם דס"ל דמוקצה שהוא כבר בידו יכול לטלטלו יותר, ולא התיר מטעם שהוא טלטול בגופו דס"ל דטלטול בגופו אסור לצורך דבר האסור, וקש שעל המטה מיקרי לצורך היתר.

אך כל זה הוא לשיטת רבינו הרב ז"ל דס"ל דכיון שאינו מטלטלו בידו ממש הו"ל טלטול בגופו אף שהוא כדרך טלטולו כגון כיס מעות שתלוי בחגורו הו"ל טלטול בגופו, אבל דעת ה"תוס' שבת" אינו כן שכתב בסימן ש"א ס"ק נ"ט בסופו וז"ל ועססי' רנ"ב וססי' רס"ו דדבר שדרך לטלטלו ע"י גופו מיקרי טלטול ממש עכ"ל. וכ"כ בסימן ש"ח ס"ק יח דדבר דרך לטלטלו בכך מיקרי טלטול גמור עכ"ל. הרי דס"ל דודאי מודה האגודה דמותר לטלטל מוקצה בגופו לצורך דבר האסור, אלא דס"ל דזה דוקא כשאין דרכו בכך אבל כיס שעל חגורו דרך לטלטלו בכך הו"ל טלטול גמור, וא"כ אזדא לה ראיתו של הרב ז"ל מספר התרומה והמרדכי והגהות מיימוני דמה שכתבו דכשמוליך כיסו עליו פחות פחות מד' אמות איכא איסור מוקצה, הוא מטעם דכיון דרך לטלטלו בכך ליכא היתר דטלטול בגופו, אבל ודאי יכולים לסבור כהרא"ש דטלטול בגופו מותר אף לצורך האסור.

בדברי מהרי"ל דאינו מותר לשאת המעות אצלו אלא במקום

הפסד מרובה

ולפי"ז מה שכתב רבינו הרב ז"ל בקונטר"א סימן ש"א שם דמהרי"ל לא התיר לשאת אצלו המעות אלא בנקובים ולא התיר אלא במקום הפסד מרובה, הוא משום דלא רצה לסמוך על

דעת הרא"ש שהתיר טלטול בגופו אף לצורך דבר האסור דחשש לשיטת רבינו תם והתוס' דפליגי עליה עי"ש. ולפי מה שביארנו ליכא שיטת התוס' כזה וגם בדעת ר"ת יתבאר לקמן דברור דמתיר לטלטל מן הצד בכל ענין. וא"כ צריך להבין דברי המהרי"ל למה לא התיר אלא בהפסד מרובה, אבל באמת רק הרב ז"ל לשיטתו דלמד מדברי המ"א והט"ז שם דמש"כ דמותר לשאת אצלו המעות דהוי טלטול כלאחר יד אבל בידו אסור, הבין הרב ז"ל מדבריהם דאף שהוא הוצאה כדרכו כמ"ש המחבר דהמוציא מעות צרוּרים לו בבגדו חייב חטאת, מ"מ לענין טלטול כיון שאינו בידו ממש הוי כטלטול בגופו דמותר להרא"ש אף לצורך המוקצה, ומהרי"ל החמיר כר"ת. אבל כבר כתבנו דה"תוס' שבת" כתב להדיא דכיון דהוי דרך הוצאה בכך לא מיקרי כלל טלטול בגופו והוי טלטול גמור, אבל נ"ל פשוט דמודה התוס' שבת דלא הוי אלא כטלטול מן הצד דמותר לצורך דבר המותר כיון דאין מטלטלו בידו, אלא ס"ל דאין לו הקולא של טלטול בגופו שמותר לצורך דבר האסור, וזהו כונת המג"א דלשאת אצלו המעות הוי טלטול כלאחר יד ר"ל דהוי טלטול מן הצד, [וכ"כ בתוס' שבת סימן רס"ה אות ה' דטלטול כלאחר יד הוי כטלטול מן הצד ולא כטלטל בגופו, וכ"כ רעק"א סימן ש"ח דלא כדעת הרב בסימן ש"ח סעיף טו דטלטול כלאחר יד הוי כטלטול בגופו]. א"כ מובן בפשיטות מה שלא התיר מהרי"ל לשאת אצלו המעות רק במקום הפסד מרובה משום דטלטול מן הצד אינו מותר רק לצורך דבר המותר, וכאן הוי לצורך דבר האסור לשמור ממונו, ע"כ התיר רק במקום הפסד אבל בטלטול בגופו מודה לדעת הרא"ש.

ואגב גררא הנני לעורר מה שראיתי בתוס' שבת החדש שיצא לאור ע"י הרה"ג א"א עקשטיין סימן ש"א בביאורים ו' שנתקשה בדברי התוס' שבת ס"ק נ"ט שכתב לפרש דברי הרמ"א דאם הם מנוקבים מותר אפי' אינם צרוּרים ואם אינם מנוקבים צריך להיות צרוּרים בסדינו, דהלא כיון דס"ל להתוס' שבת דאם הוא דרך הוצאה הוי טלטול גמור, א"כ למה התיר בצרוּרים בסדינו הלא חייב חטאת בכה"ג והוי הוצאה כדרכו א"כ הוי טלטול גמור, ועוד כיון דכתב אח"כ דלשאת אצלו [היינו בין בגדו לבשרו] הוי הוצאה כלאחר יד א"כ יותר יש להתיר לשאת אצלו מצרוּרים בסדינו, והתו"ש כתב איפכא דלשאת אצלו מותר במנוקבין ובאינם נקובים צריך צרוּרים.

ולענ"ד פשוט כמו שכתבנו דאף דס"ל להתו"ש דמה דהוי דרך הוצאה הוי טלטול גמור כונתו רק להפקיע דלא מיקרי טלטול בגופו, אבל ודאי מודה דהוי כטלטול מן הצד, תדע דהרי בכל טלטול מן הצד הוי דרך הוצאה כגון הכלכלה והאבן בתוכה הוי דרך הוצאה ואפ"ה הוי טלטול מן הצד, וכן בענין לשאת אצלו מעות נלענ"ד דאף שכתב דהוי הוצאה כלאחר יד מ"מ לענין טלטול הוי טלטול כדרכו, והטעם משום דהרי הדרך לטלטל מעות בגופו כשהם צרוּרים בסדינו, א"כ מה שלא הצרוּרו בסדינו אלא נתנו בין בגדו לבשרו שלא כדרכו אה"נ דמיקרי כלאחר יד אבל אין ההיתר מה שמטלטלו בגופו, דהלא גופו אינו הגורם שיהיה שלא כדרכו אלא מה שאינם צרוּרין, א"כ מצד שמתטלטל ע"י גופו הוי כדרכו ע"כ אינו אלא כלאחר יד, וכבר ביררנו דכלאחר יד לדעת התו"ש אינו אלא כטלטול מן הצד ומותר רק לצורך דבר המותר, נמצא דשניהם הוי טלטול מן הצד הן מה שצרוּרים בסדינו והן מה שהם בין בשרו לבגדו, וע"כ מסתבר דיותר יש להתיר צרוּרים בסדינו דעכ"פ גופו אינו נוגע בהמוקצה אלא בהסדין, משא"כ בין בגדו לבשרו דגופו נוגע בהמוקצה הוא חמור יותר ולא התירו הרמ"א אלא במנוקבים, ובמה שביארנו אין צריכין לכל החידושים שחידש שם הרה"ג א"א עקשטיין בביאורו שם.

בשיטת ר"ת דמותר לצות לעכו"ם לטלטל מוקצה האם ס"ל כהרא"ש או כהר"י

עוד כתב רבינו הרב ז"ל [בסימן רע"ו] וז"ל וכן הוא ג"כ דעת ר"ת [דקש שעל המטה הוי כלצורך היתר ולא משום דטלטול בגופו קיל] דאי ס"ל כהרא"ש לא היו התוס' משמיטין דעתו לגמרי, בפרט שהביאו שם ראייה מפירושו וכו' דאי ס"ל הכי לר"ת וגם כאן כונתו ע"י טלטול גופו הרי תלמוד ערוך מנגדו בדף ק"נ גבי תיבנא סריא שאין שום צד היתר להביאו אף אם יש מחיצות היפך דעת ר"ת וע"כ משום דלא חזי למידי בשבת ואינו מביאו אלא לשמרו עד אחר השבת וכו' וה"ז כבשביל שלא יגנב הנר שגם כן דעתו להשתמש בחול עי"ש.

הנה בזמן רבינו הרב ז"ל לא היה בדפוס הספר **אור זרוע** אבל בימינו שיש אתנו ספר אור זרוע, א"א לומר כן דהאוי"ז סימן פ"ו אות ג' לאחר שהביא את דברי הר"י בענין טלטול מן הצד לחלק בין צורך היתר לצורך איסור, כתב וז"ל אמנם ראיתי כתוב בשם רבינו שמואל ורבינו תם שבכל ענין טלטול מן הצד שרי ואין חילוק בין שאר דברים למת שהכל מותר, ואין לחוש להא דמסיק בכירה דטלטול מן הצד שמיה טלטול גבי מת דמאחר דאיפסק הלכתא בהדיא בפרק כל הכלים כר"א בן תודאי אורחא דתלמודא הוא לאסוקי פעמים אפי' דלא כהלכתא עכ"ל.

הרי דברים ברורים דדעת ר"ת דטלטול מן הצד מותר בכל ענין אפי' לצורך האיסור דלא כהתוס', והתוס' השמיטו את דעתו לגמרי, והא דהתיר אמירה לעכו"ם לטלטל הנר מטעם שמותר בטלטול מן הצד הוא בכל אופן אף לצורך האיסור אלא שאנן לא מקלינן אלא לצורך היתר דאנן ס"ל כשיטת הר"י. וממילא נסתר מה שכתב רבינו הרב ז"ל דההיתר אמירה לעכו"ם הוא מטעם שיכול לטלטל בגופו ואפ"ה כדי לשמרו אסור משום דאין להתיר יותר ממה שהתיר ר"ת. דז"א דהרי ר"ת התיר אף כשמטלטל לשמרו. ומה שהקשה הרב ז"ל מתיבנא סריא בהכרח שר"ת מחלק בין ממצוא חפצך לדין אמירה לעכו"ם, ועיין בזכרון יוסף סימן רע"א מה שדן בזה, ועוד י"ל דר"ת יפרש סוגיא זו כמ"ד טלטול מן הצד אסור כמו הסוגיא דפרק כירה והבן.

וצ"ל הטעם דלא מקלינן לצוות לעכו"ם כדי שלא יגנב הנר משום דההיתר הוא רק משום שיכול להביא ע"י טלטול מן הצד וזה אסור לצורך האיסור לדידן, אבל מצד שיכול להביאו ע"י גופו לא נזכר בדברי ר"ת ולא על זה נבנה ההיתר. ובאמת כל הסבך שנסתבך בו הרב ז"ל וכל האריכות בקונטר"א סימן שעו אות ג' הוא משום שנתקשה הרב ז"ל בסעיף י' למה אינו מותר האמירה מטעם שיכול לטלטלו כלאחר יד שמותר לצורך דבר האסור, וקושיא זה הוא רק לרבינו הרב לשיטתיה דס"ל דטלטול כלאחר יד דינו כטלטול בגופו, אבל לפי מה שהבאנו לעיל מהתוס' שבת ורעק"א דטלטול כלאחר יד דינו רק כטלטול מן הצד ואסור לצורך המוקצה ואין דינו כטלטול בגופו שלא נעשה ע"י ידו כלל, ולשיטתם אין התחלה לקושיתו של רבינו הרב ז"ל דהרי אין שום אופן להביאו ממקום למקום ע"י גופו אלא באחורי ידיו או באצילי ידיו וזה לא הוי טלטול בגופו ואסור לצורך דבר המוקצה, ורק כדי להשתמש בהמוקצה יכול לצות לעכו"ם דמיקרי לצורך היתר, ואין צריכין לכל מה שכתב רבינו הרב בסעיף י', וכ"כ לעיל דמוכח מהמג"א כדברי האחרונים שהבאתי דאנן קי"ל דהצורך להשתמש בהמוקצה הוי כלצורך היתר.

ה

בירור שיטת הריף אימתי מותר לטטול מן הצד ואימתי אסור

ועתה נבאר דעת כמה ראשונים בענין זה, הנה זה לשון הרי"ף ס"פ כירה ופרקינן כי אמרינן טלטול מן הצד שמיה טלטול הני מילי כגון אבנים וכיוצא בו דאינן לצורך שבת דומיא דמת כדאמרינן התם בן שמונה חי הרי הוא כאבן ואסור לטלטלו דכמת דמי, אבל פגה שטמנה בתבן וכו' וכיוצא בהן שאוכלין הן וצריכין לאוכלן בשבת טלטול מן הצד בכל כי האי מילתא לא שמיה טלטול עכ"ל. והנה דברי הרי"ף סתום מאד כמ"ש הר"ן דתירוצו של הרי"ף לא נתברר כל הצורך, וכן הרשב"א נתקשה בכונת הרי"ף דמשמע מדבריו דהחילוק הוא במיני מוקצה דמוקצה שהוא חמור כמו אבן בזה לא התירו טלטול מן הצד ומוקצה שהוא באוכלין התירו מטעם שאין המוקצה חמור כ"כ, והרשב"א הקשה מקש שעל המטה דהלא הקש הרי הוא כאבן, ותירץ דאולי כוונת הרב אלפסי כדעת התוס' בשם ר"י לחלק בין לצורך איסור או לצורך היתר, אבל בפסקי הרי"ד הקשה על הרי"ף הרי פוגלא שטמנה בעפר הרי העפר הוא כאבן ולמה התירו בו טלטול מן הצד עי"ש. משמע דהוא נמי פירש את דברי הרי"ף כדברי הרשב"א בתחילה דהדבר תלוי באיכות המוקצה ולא כדברי הר"י, והרשב"א הקשה רק מקש שעל המטה ולא הקשה מפגה שטמנה בארץ, ואפשר דס"ל דאוכלין המעורבין בדברים האסורים קיל מוקצה שלו כיון דאינו בעין אלא מעורב עם אוכל הקילו במוקצה שלו והתירו בו טלטול מן הצד כעין מדוכה שיש בו שום והרבה כיוצא בו והיינו כשהוא מעורב מעיקרא ולא שהוא יניחנו עליו כמו בככר ותינוק, משו"ה לא הקשה הרשב"א מפגה שטמנה בארץ אלא מקש שעל המטה.

וז"ל הראב"ה סימן ר"ג כיוצא בזה אמר ר' יוחנן וכו' ומסקינן לדידיה טלטול מן הצד שמיה טלטול ובפרק כל הכלים פסק ר' נחמן הלכה כר"א בן תודאי דטלטול מן הצד לא שמיה טלטול אלא דבמת החמירו שהוא כאבן כדאמרינן בן שמונה חי הרי הוא כאבן ואסור לטלטלו אבל מוקצה דאוכלין כגון פגה ופוגלא לא אחמיר כולי האי עכ"ל. ועיין בהגהות מרדכי שהביא את דברי הרי"ף ז"ל ופרקינן כי אמרינן טלטול מן הצד שמיה וכן חלק הרא"ה [הוא הראב"ה] אבל ר"י חולק דבמקום שאין צריך לאותו דבר שהוא מטלטל וכו' לא שמיה טלטול עכ"ל. הרי שהבין את דברי הרי"ף והראב"ה שהם מחלקים באופן אחר מהתוס' בשם הר"י, והחילוק הוא בין מוקצה דאוכלין למוקצה דאבנים, וכן מבואר מדברי הראב"ה סימן רנ"ה דלא ס"ל כהר"י עי"ש.

וכן מבואר בדברי המאירי דף קכ"ג (ד"ה תאנה) דבתחילה מביא החילוק בין אוכלין לאבנים ואח"כ מביא בשם יש מפרשים לחלק בין אם עיקר הטלטול הוא בשביל האיסור לבין כשעיקר הטלטול בשביל ההיתר עי"ש.

וכן מבואר בדברי בעל השלמה שכתב ז"ל כתב הרב אלפסי דבאבנים וכיוצא בהם דומיא דמת אמרינן טלטול מן הצד שמיה טלטול וכו' ואע"ג דתנן בפרק ר' אליעזר אומר תולין הקש שעל המטה לא ינענע בידו אלא בגופו וכו' ופשטינן התם בדוכתא דטלטול מן הצד לא שמיה טלטול ואע"ג דלאו אוכל איכא למימר כיון דראוי לשכיבה לבו ביום כמאן דאית ליה תורת כלי דמי והו"ל כאוכלין דטלטול מן הצד לא שמיה טלטול עכ"ל. והנה בודאי אין כונתו דהקש לית ליה תורת מוקצה כלל דהרי לא הותר לנענע אלא בגופו, אלא כונתו דהו"ל כאוכלין דקיל

מוקצה ידיה מאבנים דלא התירו במוקצה שלו טלטול מן הצד. וזה כעין שביארנו את דברי הרשב"א, אלא שהרשב"א הקשה על הרי"ף מקש שעל המטה ובעל השלמה תירוץ קושיתו של הרשב"א.

והנה יש להתבונן מה דעת הרשב"א בענין קש שעל המטה דמטלטלו בגופו אם מיקרי לצורך דבר האסור או לצורך דבר המותר, ומה ס"ל בענין טלטול בגופו, הנה לפי המתבאר אין לנו שום גילוי מה ס"ל בענין קש שעל המטה דמה שהקשה על הרי"ף מקש שעל המטה ולא תירוץ כדברי הרא"ש הוא רק לפי פירושו בהרי"ף דהדבר תלוי באיכות המוקצה דלפי"ז אין טעם להתיר טלטול בגופו באבנים, והרא"ש לא קאמר אלא לפי התוס' דיש חילוק בין לצורך איסור או לצורך היתר בזה קאמר הרא"ש דטלטול בגופו לצורך איסור שקול כמו טלטול מן הצד לצורך היתר, אבל לפי פירושו של הרשב"א בהרי"ף אין טעם לומר כן לפיכך הקשה על הרי"ף מקש שעל המטה. אמנם לכאורה מדברי הרשב"א דף קנ"ד ע"ב (ד"ה מכניס) שכתב בהא דמכניס ראשו תחתיה דמשום הפסד בהמתו ועוד דטלטול מן הצד הוא שאינו מטלטלו בידו אלא בראשו התירו עכ"ל. וכן כתב בחידושי הריטב"א החדש שם. משמע דמחמת טלטול מן הצד לבדו לא התירו אלא בצירוף הפסד בהמתו, משמע דס"ל דטלטול בגופו לא עדיף מטלטול מן הצד שאסור לצורך המוקצה ולא התירו בלא הפסד. אך לענ"ד אדרבה מכאן ראייה דס"ל להרשב"א כהרא"ש דהרי בסתם טלטול מן הצד בידו לא התירו במקום הפסד אם הוא לצורך המוקצה כמש בסימן רע"ט ועיין במג"א סימן של"ד וכאן כיון שהוא בגופו קיל טפי והתירו במקום הפסד בהמתו, ואפשר דקש שעל המטה התירו רק משום שהוא בגופו כמ"ש הרא"ש.

ומדברי הרמב"ן בחידושי דף מג: נראה שהבין דברי הרי"ף באופן אחר קצת אבל לא כדברי התוס', וז"ל תרי גווני טלטול מן הצד חד באוכלין ודבר הראוי שהוא עם דבר שאינו ראוי וכו' וחד כגון דטלטול דמת שלא כדרכו עכ"ל. הנה גבי מת לא כתב שהוא מטלטלו עם דבר הראוי היינו המטה אלא שכתב שמטלטלו שלא כדרכו, משמע שמפרש כמ"ש בחידושי הר"ן המיוחס להריטב"א וכן הוא בר"ן על הרי"ף דמש"כ הופכו ממטה למטה היינו המת עצמו ואין צריך לאחוז במטה כלל דכל דבר שמטלטלו שלא כדרכו טלטול מן הצד מיקרי, וזהו כונת הרי"ף דאם הוא מטלטל אוכלין נמצא שהוא אגב היתר משא"כ במת עצמו ואינו אגב דבר היתר אלא שהוא שלא כדרכו בזה אסור טלטול מן הצד. ובזה מיושב קושית הפסקי רי"ד הנ"ל. ולפי"ז לא הזכיר הרמב"ן כלום דההיתר הוא רק כשמטלטלו לצורך דבר ההיתר והעיקר הוא רק שיהא מטלטלו עם דבר היתר ולא האיסור לבדו.

אך צריך לעיין לפי"ז דהרי בקש שעל המטה הרי מטלטל האיסור עצמו ולא אגב היתר ובמלחמות כתב הרמב"ן וז"ל אלא ש"מ דשאני טלטול לתשמיש הצריך נענוע הקש וכיוצא בו כדברי רבינו הגדול ז"ל מאי טעמא האי בהתירא טרח והאי בהתירא טרח עכ"ל. נלע"ד כונתו דאף שהבאנו דהכל תלוי אם מטלטל האיסור לבדו או שמטלטל האיסור עם ההיתר מ"מ יש תנאי נוסף דאם כל תכלית כונתו הוא לצורך תשמיש היתר מותר אף שמטלטל האיסור לבדו מן הצד, נמצא לפי"ז דיש שני אופנים דמותר טלטול מן הצד א' שמטלטלו עם דבר היתר ואז אין נפ"מ תכלית צורך הטלטול, ב' אם מטלטלו לתכלית תשמיש היתר אז מותר אף שמטלטל האיסור לבדו, וזה כונת המלחמות האי בהתירא טרח והאי בהתירא טרח ר"ל דכשמטלטל האיסור עם ההיתר הרי אוחז בידו ההיתר ובהתירא טרח, וכמו"כ כשתכלית

הטלטול הוא לצורך תשמיש היתר ג"כ בהתירא טרח ר"ל שמתכונן לצורך היתר היינו השכיבה, וזהו בניגוד לדעת הר"ן דס"ל דצריך שני דברים להתירא א' שמטלטל עם ההיתר ב' שמטלטלו לצורך היתר, ולדעת הרמב"ן באחד מהם סגי שיקרא לצורך היתר כנלענ"ד להרכיב דברי הרמב"ן בחידושו עם דבריו שבמלחמות, ומדבריו יוצא ג"כ דלהשתמש במוקצה הוי לצורך היתר.

ו

בדברי החזו"א בענין טלטול בגופו

והנה החזו"א סימן מ"ז אות י"ב כתב דטלטול ע"י גופו לא מיקרי כלל טלטול מן הצד, ומה שכתב הרא"ש שמותר לנענע הקש בגופו מיירי בשעת שכיבה שמתנענע מאליו מותר אפי' שמתכונן אף להקש, אבל אסור לעשות פעולה מיוחדת ע"י גופו לשם נענוע הקש, והביא ראייה מלשון המלחמות שכתב דשאני טלטול לתשמיש הצריך נענוע הקש, והוא הבין כונתו דדרך תשמישו הוא נענוע הקש, והדבר קשה להבין דהרי הרמב"ן מביא ראייה מזה לדברי הרי"ף שמתיר טלטול מן הצד, ולפי דבריו הרי הכא שאני שאינו טלטול כלל אלא שהוא דרך תשמישו, ומה מביא ראייה מזה על דברי הרי"ף, ובע"כ כונת הרמב"ן דשאני טלטול שהוא לצורך תשמיש כזה הצריך נענוע הקש ר"ל דמה שמנענע הוא כדי שיוכל אח"כ לשכוב עליו שהוא דבר המותר.

עוד הביא החזו"א ראייה לדבריו מדברי הר"ן [וכן הוא בחידושי הר"ן המיוחס להריטב"א] שאינו מטלטל הקש מפני שצריך לו אלא מפני שצריך להמטה ואי אפשר לו בלא נענוע הקש, נראה מדברי החזו"א שמפרש את דברי הר"ן דמשו"ה א"א לו בלא נענוע הקש משום דבשעת שכיבתו הרי בהכרח מתנענע הקש מאליו, משמע מזה דבלא"ה אסור לטלטל הקש בגופו משום דלא מיקרי טלטול מן הצד, אבל ז"א דהרי בהדיא אמר הר"ן לעיל דכל דבר שמטלטל שלא כדרכו אלא כלאחר יד טלטול מן הצד מיקרי אלא כונת הר"ן רק להסביר למה הוי צורך היתר, לזה כתב דמה שמטלטל הקש אינו לצורך הקש אלא משום דא"א לו לשכוב בלא הנענוע זהו הטעם מה שהוא מטלטלו, אבל אין כונתו להסביר דצורת הטלטול הוא דוקא שיראה כמו פעולה נמשכת מהשכיבה, וכן מוכח מהמ"א והמחצית השקל והתו"ש שלמדו מדברי הר"ן דהצורך להשתמש בהמוקצה הוי לצורך היתר, וא"כ בע"כ כונת הר"ן רק להסביר דהוי לצורך היתר. וגם לפי דעת הרב ז"ל שנראה מדבריו שמפרש את דברי הר"ן שמנענע הקש אנה ואנה כדי שיוכל לישכב על גוף המטה משו"ה הוי לצורך היתר, א"כ הדבר פשוט שכונת הר"ן להסביר למה הוא מנענע הקש ולא נחית לבאר שהוא בדרך שכיבתו.

עוד הביא החזו"א ראייה מדברי הגמ' דף קכ"ג עושה שביל ברגליו בכניסתו וביציאתו משמע דוקא דרך הילוכו אבל לא בהדיא. אבל הרמב"ן בדף קנ"ד (ד"ה היתה) הביא ראייה מגמ' זו להיפך דטלטול בגופו לא גזרו ביה רבנן וצ"ל דמש"כ בכניסתו וביציאתו לאו דוקא, אלא עצה טובה קמ"ל דבדרך הילוכו יכול לעשות השביל וכ"כ הנשמת אדם.

דיני טלטול מן הצד (ב)

משא ומתן בדברי הרב בעל התניא בקונטרס אחרון סימן רנ"ג

ברין טלטול מוקצה ע"י דבר אחר שבידו

בש"ע הרב סימן ש"ח סעיף ס' כתב וז"ל ולא התירו טלטול ע"י דבר אחר אלא כשדבר האסור כבר הוא מונח על דבר המותר והוא מטלטל בידיו הדבר המותר והדבר האסור מיטלטל מאליו וכו' משא"כ כשמגורן בסכין אינן מיטלטלין מאליהן אלא הוא מטלטל ע"י הסכין שנעשה לו כיד ארוכה עכ"ל. ובסימן רנ"ט בקונטרס אחרון אות ג' האריך בביאור הדבר, וז"ל דכאן עיקר טלטולו הוא דבר האסור ואינו מטלטל מן הצד של היתר אלא מטלטלו כדרכו ע"י היתר שההיתר נעשה לו כידא אריכתא דלקיחה ע"י דבר אחר שמיה לקיחה ע"י"ש בארוכה. והנה כל האחרונים חולקים ע"ז וס"ל כשמגור המוקצה ע"י מקל ארוך הוי טלטול מן הצד ה"ה הטורי זהב סימן ש"ח ס"ק י"ח והפרמ"ג שם ובסימן של"ז א"א וכ"כ התוספת שבת בפשיטות בסימן של"ז וכן מבואר במחצית השקל בסימן של"ז וכן מבואר בלבוש סימן של"ז בהגה ע"י"ש. וכן דעת המאמר מרדכי סימן ש"ח סעיף כ"ז כהט"ז, וכן ביאר מהרש"ם בדעת תורה סימן ש"ח סעיף כ"ז, וכן דעת המשנה ברורה סימן ש"ח ס"ק קט"ו כהט"ז. וכן מבואר בדברי הח"א כלל ס"ז אות כ"ז לענין סוכות, שמתיר לנער הסכך מן המים המטפטף ע"י מקלות משום דהוי טלטול מן הצד.

והנה רבינו הרב ז"ל האריך להביא ראיות לשיטתו ואני העני לא באתי להכריע דכבר אמרו חז"ל אלו ואלו דברי אלקים חיים, ובאתי רק לישב את דברי האחרונים הנ"ל מכל ראיות הרב ז"ל, וגם להוסיף ראיות מדברי הראשונים שלא היה נדפס בזמן רבינו הרב ז"ל.

בתחילה הוכיח רבינו הרב ז"ל מהא דאיתא בגמרא ובש"ע סימן שי"א פירות הטמונים בתבן ובקש המוקצים יכול לתחוב בהם מחט או כוש ונטלם והקש ננער מאליו ע"י"ש. משמע דאסור לנער התבן בכוש וליטול הפגה בידים דאל"כ למה ליה כוש וכרכר שראשן חד ידחפנו בקנה או בדבר אחר, אלא ודאי דוקא שהן ננערות מאליהן ולא שיטלטלם הוא ע"י דבר אחר זת"ד. ויש לישב בפשיטות דבימיהם היו רגילים להשים התבן בתוך קופה ולהטמין שם כמו דאיתא במתני' דף מ"ט קופה מטה על צידה ועיין בגמ' דף מ"ח וכי מפני שאין לו קופה של תבן עומד ומפקיר קופה של מוכין. ה"נ מיירי שטמן את הפגה בתוך קופה של תבן וממילא א"א לו לגרור את הקש לצדדין ע"י קנה שהרי הקופה הוא מלאה תבן ואין לו שום מקום היכן לפזרו, ע"כ אין לו עצה אחרת אלא ליטול את הפגה ע"י כוש או קרקר.

עוד הביא את דברי הרי"ף והר"ן סו' פ' ט"ז גבי צואה. כונתו דשם איתא דצואה של תרנגולין ושל בני אדם באותה חצר מותר לכבדה ולהוציאה לבית הכסא דגרף של רעי מטלטלין ליה. וכן כתב הר"ן שם דבחצר אחרת שאדם מקצה לו מקום לא שרו לטלטלה משום גרף של רעי ע"י"ש. ולכאורה למה צריכין לההיתר של גרף של רעי הלא הכיבוד אינו אלא טלטול מן הצד, ומזה הוכיח הרב ז"ל דהכיבוד הו"ל כידא אריכא ולא מיקרי טלטול מן הצד. אבל לענ"ד לא הבנתי הלא טלטול מן הצד לא הותר אלא בשביל דבר המותר או שצריך למקומו של האיסור וכאן הלא א"צ כלל למקומו של הצואה אלא שרוצה לסלקו משום שקץ

בו, וכן בחצר אחרת שאינו רוצה שהיה שם שלא יתלכלך הקטן, אבל א"צ כלל למקומו של המוקצה א"כ לא מיקרי לצורך דבר המותר ולא הותר טלטול מן הצד. וצ"ל דס"ל לרבינו הרב ז"ל דכל שאינו לצורך המוקצה ממש הותר בו טלטול מן הצד אף שאינו ממש לצורך היתר, אבל עכ"פ אין מזה קושיא על שאר האחרונים דלא ס"ל כן ולדידהו צריך להיות או לתשמיש היתר או לצורך מקומו ממש.

ועד"ז הולך ראיות רבינו הרב ז"ל מדברי התוס' והרא"ש ש"פ המצניע שכתבו דאסור לכבד את הבית משום שמזיז עפר ממקומו ולא שרינן משום טלטול מן הצד. וכן הביא מדברי הר"ן בשם הראב"ד ש"פ המצניע דאינו מותר לכבד את הבית אלא שלא נפל בו לא קליפי אגוזים וקליפי רימונים ולא כל דבר שאסור לטלטלו עי"ש ולא הותר משום טלטול מן הצד, וע"כ משום דהוי כידא אריכתא. אבל זה צ"ע מאד דהלא שם לא הוי טלטול מן הצד לצורך דבר המותר דלא מייירי שצריך למקומו. ובאמת כבר כתבנו במק"א דלדעת כמה ראשונים, הרי"ף לא אזיל כלל בשיטת הר"י ולא ס"ל היתר טלטול מן הצד אלא במוקצה דאוכלין אבל במוקצה כאבנים לא הותר כלל טלטול מן הצד, וי"ל דגם הראב"ד ס"ל כן א"כ אף אם נימא דהוי כצורך מקומו לא הותר בו טלטול מן הצד. ובאמת התוס' שבת בסימן של"ז הקשה על הרשב"א למה צריכין להיתר גרף של רעי הלא הוי טלטול מן הצד לצורך מקומו, וכתב דאולי לא מיקרי צורך מקומו. וכן בנהר שלום סימן ש"ח סעיף כ"ז הקשה על ה"ט דמתיר לגרף בסכין את העצמות והקליפין מעל השלחן והקשה דאפי' אם נימא דהוי טלטול מן הצד הלא לא הותר בשביל דבר האסור עי"ש. הרי אפי' שם לא הוי דבר פשוט דהוי כצורך מקומו, וא"כ מאין פשיטא ליה לרבינו הרב כ"כ דלכבד את הקרקע מיקרי לצורך מקומו עד שהביא ראיה מזה דלא הוי טלטול מן הצד.

וכן מצאתי מבואר להדיא בדברי הראשונים דלכבד את הבית מיקרי טלטול מן הצד וז"ל ספר הבתים שער מלאכת שבת שער שמיני וז"ל וכתב הראב"ד בית שנתכבד מערב שבת ורוצה לכבד משום פירוורין מותר אבל אם לא נתכבד מערב שבת אסור וכו' ואם נפלו שם קלפים ודברים האסורים לטלטל אעפי' שנתכבד מערב שבת אסור מפני טלטול הקלפים שטלטול מן הצד שמו טלטול עכ"ל הרי מפורש דמה שאסר הראב"ד אינו משום דס"ל דלא הוי טלטול מן הצד אלא ס"ל דאף טלטול מן הצד אסור בגונא ההוא או משום דלא מיקרי לצורך מקומו. או דס"ל כהבנת שאר הראשונים שהבאנו לעיל דלא הותר טלטול מן הצד כלל אלא באוכלין.

וכן מפורש בדברי הרמב"ן במלחמות פרק כל הכלים דמיקרי טלטול מן הצד וז"ל ואם תשאל והלא בכיבוד הבית מזיז הוא עפר שאינו מן המוכן אומר אני וכו' א"נ התירו טלטול מן הצד שתהא להם דירה נאה לכבוד שבת עכ"ל. הרי מפורש דהוי טלטול מן הצד ולא כידא אריכתא, ומשמע מדבריו דלא הוי ממש לצורך דבר המותר. או דס"ל דדוקא באוכלין היתרו טלטול מן הצד כמו שביארנו במק"א מדברי הראשונים, והצריכו לתת היתר מיוחד לכבד את הבית לכבוד שבת.

וכן מבואר בספר אהל מועד שער השבת דרך ד' וז"ל והרמב"ן אומר שיש לאסור משום שמזיז עפר אלא שבמקום סעודה דהוי ליה גרף של רעי מותר, א"נ אפשר לומר שהתירו טלטול מן הצד שתהא להם דירה נאה לכבוד שבת עכ"ל. הרי דהוי טלטול מן הצד.

וכן כתב המאירי פרק המצניע דף צ"ה ד"ה מכבד וז"ל וגדולי המפרשים [הוא הראב"ד]

כתבו שהבית שנתכבד מערב שבת ולא נפלו בו בשבת קליפי אגוזים וכו' מותר לטלטל, אבל כל שלא נתכבד מערב שבת וכו' אסור, וה"ה אם היו שם קליפין ודברים האסורים לטלטל שהוא אסור משום טלטול מן הצד עכ"ל. הרי מפורש דדעת הראב"ד דהוי טלטול מן הצד.

ומה שהביא רבינו הרב ז"ל את דברי הר"ן בביצה פרק יו"ט דטלטול ע"י דבר אחר לא שרינן ליה אלא משום כבוד יו"ט, צ"ע דלכאורה אדרבה משם ראייה להיפך שהרי כתב ז"ל וכו"ת הרי הוא מזיז עפר ממקומו איכא למימר דטלטול מן הצד ע"י דבר אחר משום כבוד יו"ט התיירוהו עכ"ל. הרי דכתב להדיא דהוי טלטול מן הצד. והרב לא הביא את לשונו שכתב שהוא טלטול מן הצד. וצ"ל דרבינו הרב מפרש כונתו דהוי רק קצת כמו טלטול מן הצד. אבל שאר אחרונים מפרשים אותו דהוי ממש טלטול מן הצד. ועיין בתו"ש סימן של"ז שהביא ראייה מדברי הר"ן האלו דכיבוד הבית הוי טלטול מן הצד, וכן מהרש"ם בדעת תורה סימן ש"ח הביא ראייה לדברי הט"ז מדברי הר"ן האלו, וכתב דאף החולקין על הרי"ף ואסרו לכבד הבית מודים לדברי הט"ז, אלא דלא ס"ל דהתירו טלטול מן הצד לכבוד יו"ט, הרי שהבין בפשיטות דכיבוד הבית לא מיקרי לצורך דבר המותר ולא מיקרי לצורך מקומו.

עוד הביא רבינו הרב ז"ל מדברי התוס' דף נ' (ד"ה הכל) שהביא המג"א סימן רנ"ט דאם נתקלקלה הגומא אסור להחזיר הקדירה אפי' לר"א בן תודאי הכא עדיף טפי מטלטול מן הצד שצריך לטלטל אילך ואילך כשרוצין להטמין עכ"ל. ומפרש את כונתם דכיון דעיקר כונת הטלטול הוא בשביל להזיז המוכין הוי כידא אריכתא ולא מיקרי טלטול מן הצד. אבל גם בענין זה מצאתי בדברי הראשונים דמיקרי טלטול מן הצד וז"ל המאירי דף מ"ח ד"ה וראב"ע ואף לדחקן אילך ואילך בגוף הקדירה אינו יכול שהוא סבור דטלטול מן הצד אסור וכו' ומ"מ פי' בגמ' שאם נתקלקלה בודאי ר"ל שנפלו לשם אסור להחזירה ר"ל אף בטלטול מן הצד שמא יבוא לטלטל בידים עכ"ל. הרי דס"ל דמיקרי טלטול מן הצד אלא דבקדירה לא רצו להתירו, וכן יש לפרש את דברי התוס' דלא רצו להתיר טלטול מן הצד לעשות מעשה גדול של עשית מקום מושב להקדירה ואינו מותר אלא טלטול בעלמא, וכן פירש הערוך השלחן את דברי התוס'.

וכן כתב בפירושו רבינו יונתן מלוניל דף נ' ע"ב נתקלקלה הגומא שנפלו הגיזין למקום מושב הקדירה שאסור להחזירה, לפי שמזיז הגיזין לכאן ולכאן ואפי' עם הקדירה עצמה שהוא טלטול מן הצד לדחותה הנה והנה אסור, דטלטול מן הצד שמיה טלטול עכ"ל הרי דברים מפורשים דהוי טלטול מן הצד.

עוד דייק רבינו הרב ז"ל מלשון הרמב"ם פכ"ה שכתב ובזמן שמטלטל האחד מהן יטלטל השני אם היה צריך לדבר שמותר לטלטלו מטלטלו ואף על פי שדבר האסור מיטלטל עמו עכ"ל. וכן מבואר בדברי הר"ן. משמע משום דעיקר הטלטול הוא דבר המותר ואינו משמשת לטלטל את האיסור וגם היא אינה מטלטלת את האיסור אלא הוא מיטלטל מאליו, א"כ במטלטל המוקצה ע"י קנה עיקר טלטולו הוא דבר האסור והקנה משמשת את המוקצה נתיחס עיקר הטלטל על האיסור ולא על ההיתר זת"ד. ולענ"ד לישב שאין כונת הרמב"ם לבאר גדר טלטול מן הצד, אלא כונתו לבאר דלא הותר טלטול מן הצד אלא בכה"ג שכתב משום דאז הוי לצורך היתר ומפרש דאם הוי לצורך היתר למה הוא מטלטל גם האיסור, לזה קאמר דהאיסור מטלטל מאיליו דרך אגב ואין לו צורך בו, וכונתו להפקיע דאם יש לו צורך בהאיסור אסור הטלטול משום דהוי לצורך האיסור אף דהוי טלטול מן הצד, א"כ א"א ללמוד מדבריו

דבגונא אחרת לא מיקרי טלטול מהצד אלא דבגונא האחרת הוי לצורך איסור. והרמב"ם לא הזכיר כלל הדין בלצורך מקומו ולא דיבר אלא מלצורך האיסור או לצורך ההיתר, וא"כ כל היכא דאינו צריך להאיסור נמצא דהאיסור מטולטל מאליו אבל בלצורך מקומו משכחת לה היתר טלטול מן הצד אף שהאיסור אינו מטולטל מאליו. א"כ אינו ראייה כלל להסברא של ידא אריכא.

ולדעת רבינו הרב ז"ל לא אוכל להבין לענ"ד בהא דסימן שי"א סעיף א' וכן מבואר בגמ' דף מ"ג מת המוטל בחמה אמר ר' יהודה אמר שמואל הפכו ממטה למטה משום דטלטול מן הצד לא שמיה טלטול, ולדעת הרב ז"ל למה הוי בכלל טלטול מן הצד הרי מגביה את המטה רק להפוך המת למטה האחר, א"כ המטה משמשת להמת ולמה לא הוי המטה כידא אריכתא, והרב ז"ל הסביר את הדין של מת במטה כשצריך למקומו, אבל כשהוא לצורך המת לא הסביר כלל למה הוי טלטול מן הצד וצ"ע.

צריכין להעמיק הרבה בהבנת דבריו הקדושים ואז מוצאים בו הרבה פנינים

"שמעתי ממורי ורבי גאון ישראל וקדושו מהר"ש ענגיל אב"ד ראדאמישלא זי"ע שצריכין להעמיק הרבה בהבנת דבריו הקדושים (ה"ה שו"ע רבינו הרב בעל התניא) ואז מוצאים בו הרבה פנינים."

(מתוך הסכמת אבד"ק פריימאן ז"ל
לס' חוקת התורה – זכרון מרדכי, ברוקלין תשמ"ו)

אילו היית לומד עמהם ג"כ שו"ע הרב הייתם טועם טעם גדול

"אמרתי לו פעם שאני לומד עם הבחורים מס' שבת גפ"ת וראשונים והשלחן ערוך ע"ז ומשנה ברורה, ואמר לי [אדמו"ר הרה"ק רבי יעקב יוסף מסקווירא זצ"ל] אילו היית לומד עמהם ג"כ שו"ע הרב (מהתניא הק') הייתם טועם טעם גדול."
(ספר נועם שיח, מהרה"צ ממאטע סאלקא זצ"ל, עמ' קפד)

בכל מקום שיש חילוקי דיעות בין הפוסקים תעשה כפסקו של השו"ע הרב

"שמעתי מפי הרה"ח ר' חיים יעקב מ. ארנפלד הי"ו ק"צ נתניה: "בשנים עברו הייתי ממונה על הכשרות מלון גלי צאנז לחג הפסח, וזכרתי שרבינו [אדמו"ר הרה"ק מצאנז קלויזנבורג] זי"ע הורה לי ללמוד שו"ע הל' הגעלת כלים עם המג"א והנו"כ, ולחזור ע"ז עם שו"ע הרב, בהוסיפו, "בכל מקום שיש חילוקי דיעות בין הפוסקים תעשה כפסקו של השו"ע הרב."
(ספר הליכות חיים, ניסן, עמ' נא בהערה)

ברוב ענוותנותו מתאמץ ליישב דבריהם של כמה האחרונים שהוא עצמו עולה עליהם בגאונותו

הוא (הגאון רבי משה ארי' לייב שפירא ראש ישיבת תורת אמת) היה מספר על הערצתו העמוקה של הגרצ"פ פרנק זצ"ל לכ"ק רבינו הגדול בעל התניא והשלחן ערוך ולחיבורו 'שולחן ערוך הרב'. הרב פרנק היה נוהג לומר שאדמו"ר הזקן ברוב ענוותנותו מתאמץ ומתייגע כדי ליישב את דבריהם של כמה מן האחרונים שהוא עצמו עולה עליהם בגאונותו. (וראה גם בספרו "הר צבי" הלכות ראש השנה שי"ל בסיון תרפ"ט). (אנשים של צורה, עמ' 81)